

9. Осадчий В.В. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у навчальному процесі вищої педагогічної школи / В.В. Осадчий // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наук. праць. – К. : Видавництво П/П «ЕКМО», 2009. – Вип. 2. – С.190-207.
10. Попова І.Б. Сучасні технології в навчальному процесі під час вивчення шкірних і венеричних хвороб / І.Б. Попова, М.О. Дудченко, А.Ф. Артеменко // Сучасні технології управління навчальним процесом у вищих медичних навчальних закладах: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю. – Полтава, 2014. – С.172-173.
11. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Назва з екрана.
12. Рязанцева О. В. Уміння викладача дистанційної системи освіти, необхідні для успішної комунікативної взаємодії з учасниками навчального процесу / О.В. Рязанцева // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1 (40). – С. 531-534.

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Вечерок О.М., Трусова Л.В., Скальська С.А.

Українська медична стоматологічна академія

Проаналізовано роль невербальних засобів спілкування в процесі міжкультурної комунікації. Розглядаються складники невербальної комунікації (міміка, пантоміміка, жести, інтонація) і розбіжності їх трактування в різних національних культурах.

Ключові слова: невербальне спілкування, міжкультурна комунікація, мультикультурний простір, толерантність.

The paper is devoted to the analysis of the role of nonverbal means of communication in the process of intercultural communication. The components of nonverbal communication (facial expressions, pantomime, gestures, intonation) and differences in their interpretation in different national cultures are considered.

Key words: nonverbal communication, intercultural communication, multicultural space, tolerance.

Міжкультурна комунікація – галузь науки, яка вивчає особливості вербального й невербального спілкування людей, що належать до різних національних і мовно-культурних спільнот. Намагаючись якомога повніше дослідити всі аспекти міжкультурної комунікації, не можна оминати такого важливого аспекту, як невербальний складник. Невербальні символи, які позитивно оцінюються й сприймаються однією культурою, можуть мати негативну інтерпретацію й оцінку в носіїв іншої культури [3]. У сучасному мультикультурному просторі незнання етнокультурних особливостей і вербальної, і невербальної комунікації негативно впливає на процес спілкування, призводить до стереотипного сприйняття носіїв інших культур, спричиняє помилки в комунікативній поведінці індивідів. Часто один незрозумілий чи просто необачний жест може призвести до виникнення гострих міжнаціональних конфліктів. Є також загроза проявів нетолерантності, принципового неприйняття й неповаги окремими людьми чи національними спільнотами різниці норм і цінностей «своєї» й «чужої» культури. Отже, розуміння й толерантне ставлення до особливостей невербальної комунікації, притаманних різним національним культурам, є необхідною складовою успішного комунікативного процесу.

Слід зазначити, що міміка, жести й різноманітні рухи тіла здавна привертала увагу вчених різних галузей знань. Проте невербальні засоби комунікації почали особливо інтенсивно вивчатися лише наприкінці 50-х років ХХ ст. Якщо раніше і в теоретичному, і в практичному аспекті невербальній комунікації відводилася допоміжна, другорядна роль, порівняно з вербальною, то за останні десятиріччя інтерес різних наук (лінгвістики, педагогіки, психології, соціології) до вивчення саме цього виду спілкування дедалі зростає. Невербальна, або несловесна комунікація – це система знаків, що використовуються в процесі спілкування й відрізняються своїми засобами й формою виявлення [5].

Невербальне спілкування відбувається, як правило, неусвідомлено. Хоча люди певним чином контролюють своє мовлення, шляхом аналізу міміки, жестів, інтонації можна оцінити відповідність, щирість мовної інформації [4]. Одним із важливих параметрів, що характеризують невербальну комунікацію, є міжособистісний простір – дистанція, яка встановлюється в процесі безпосереднього спілкування між людьми. Чим тісніші стосунки між людьми, тим коротша просторова дистанція між ними в процесі спілкування. Ця дистанція залежить від національних еталонів поведінки, соціального статусу, віку, психологічних особливостей. Надто близька, як і віддалена, дистанція негативно відбивається на ефекті спілкування.

Під час спілкування інформативну функцію виконують експресивні реакції, до яких належать міміка, пантоміміка, жести, інтонація голосу. Вони характеризують інтенсивність прояву переживань людини. Характерною ознакою міміки (експресивних рухів м'язів обличчя) є її універсальність та специфічність для вираження різних емоцій. Інтерпретація емоцій пов'язана з подвійною природою міміки. З одного боку, міміка зумовлена природженими факторами відображення універсальних емоцій на обличчі, таких як жах, радість, біль. Вони зрозумілі людям різних культур. З іншого – міміка залежить від особливостей певної соціальної культури, конкретних норм, еталонів [4]. Національні, етнічні, культурні стандарти відбиваються на мімічних реакціях, зумовлюють певну форму їх. Посмішка означає позитивне ставлення до іншої людини, сльози – універсальна ознака скорботи, однак форма прояву цих реакцій (коли, як довго слід посміхатися чи плакати) залежить від національних і соціокультурних особливостей.

Жести, міміка, інтонація допомагають людині, яка говорить, зосередити увагу співрозмовника, виразити своє емоційне ставлення до інформації, яку вона передає. Незважаючи на те, якими є невербальні повідомлення, ефект вони можуть мати колосальний. Найбільш значущими, безперечно, є жести.

Набір жестів, які застосовує людина в спілкуванні, дуже різноманітний. Загальні з них такі:

- **комунікативні** жести замінують мовлення в спілкуванні й можуть уживатися самостійно: привітання і прощання; погрози, привертання уваги, запрошення, заборони; стверджувальні, питальні, заперечувальні, вдячні; брутальні й дратівні;
- **підкреслюючі** жести супроводжують мовлення людини й посилюють мовний контекст;
- **модальні** жести – виразні рухи, що означають оцінку, ставлення до ситуації. До них належать жести невпевненості, страждання, роздумів, зосередженості, розпачу, відризи, здивування, незадоволення тощо.

Аналіз засобів невербальної комунікації дає змогу виявити такий аспект комунікаційного процесу, як наміри його учасників. Вони справляють суттєвий вплив на характер міжособистісних стосунків [4]. Засобам позамовних кодів властиві універсальні й національно-специфічні ознаки: один і той самий засіб у різних лінгвістичних культурах може виконувати різні, іноді протилежні функції, наприклад, кивання головою, що в багатьох культурах означає згоду («Так»), мовці деяких мовних спільнот, зокрема болгарської, використовують для вираження незгоди («Ні»). Усмішка (сміх) у англійських культурах зазвичай символізує задоволення мовця, однак у окремих азійських культурах цей невербальний засіб застосовують для маскуванню збентеження, нерішучості комуніканта. Незнання національно-специфічних смислів невербальних засобів може стати причиною комунікативного бар'єра в ситуаціях міжкультурного спілкування.

Під час взаємодії культур можуть виникати ненавмисні «збої» в процесі комунікації й навіть конфлікти, спричинені розбіжностями вербальних і невербальних кодів у носіїв різних культур. Такі непорозуміння пов'язані з порушенням основної умови успішного спілкування: комуніканти мають однаково розуміти повідомлення (вербальне і невербальне).

«Наведемо кілька прикладів розбіжності «наших» (українських чи польських) і «іноземних» (англійських, італійських, німецьких тощо) жестів. Східні слов'яни, прощаючись, махають рукою (як, до речі, і люди інших національностей, наприклад, англійці чи італійці), розвертаючи долоню від себе і розгойдуючи нею вперед і назад, тоді як англійці розгойдують нею з боку вбік, а італійці розвертають долоню до себе і розгойдують нею вперед і назад. Цей італійський жест по-українськи чи по-польськи означає «йдіть сюди», тому легко зрозуміти, яким чином виникають непорозуміння.

Український школяр чи студент, що бажає виступити на занятті, піднімає руку, витягнувши кисть; у німців піднімають два пальці. Українські студенти, якщо хочуть виразити схвалення викладачу, що блискуче прочитав лекцію, починають аплодувати; західноєвропейські студенти в тій же ситуації стукають кістками пальців по столу. В Індії та в деяких інших азійських країнах знайомі при зустрічі складають руки човником, притискаючи їх до грудей, і злегка схилиють уперед голову, а не вітаються за руку. Говорячи про себе, європеєць показує рукою на груди, а японець – на ніс. Китаєць чи японець, розповідаючи про своє нещастя, посміхається, щоб «слухачі не засмучувались»; у європейському культурному ареалі цього не роблять. Деякі «іноземні» жести просто не мають у нас еквівалентів. Наприклад, американський жест перемоги; жест, який у США означає щось начебто «удачі тобі», «будь здоровий». Характерно, що жести, які не мають відповідників, інтерпретуються неправильно: скажімо, жест може сприйнятися як жест погрози, а не доброго настрою, тобто в протилежному значенні» [1, с. 27].

Говорячи загалом про невербальну комунікацію, слід зазначити, що вона посідає дуже важливе місце в нашому спілкуванні, адже, за підрахунками дослідників, на невербальні засоби (міміку, жести, рухи, погляди, посмішки) припадає 55% спілкування; на фонетичне оформлення мовлення (інтонацію, тон, тембр) – 38%; слова ж забезпечують ефективність комунікації лише на 7% [2].

Результати проведеного аналізу засобів невербальної комунікації свідчать про необхідність знання особливостей комунікативної поведінки представників різних етнокультурних спільнот для успішного ведення діалогу культур. Дослідження непорозуміння у процесі міжкультурної комунікації сприяє не лише їх успішному подоланню, а й формуванню власного толерантного комунікативного стилю. Практичне застосування засвоєних знань під час спілкування викладачів з іноземними студентами, а також іноземних студентів між собою уможлиблює адекватне сприйняття інформації й сприяє ефективності навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Осовська О. Невербальні особливості міжкультурної комунікації у світли українських та польських лінгвістичних досліджень / Олена Осовська // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. – 2012. – Т. 1. – С. 25-28.
2. Підгородецька І. Ю. Міжкультурна комунікація: невербальний аспект / І.Ю. Підгородецька / Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A.Zhurba. – 2017. – № 14. – С. 162-165.
3. Щербина В. Проблема міжкультурної комунікації в сучасному гуманітарному знанні / Вікторія Щербина // ISSN 2311-9489. Культурологічна думка. – 2014. – №7. – С. 173-178.
4. <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9851/>
5. <https://sites.google.com/site/verbtaneverbkomunikacia/neverbalna-komunikacia-ta-ieie-vidi>